

Udmurdi rahva arusaamad kosmogooniast: tähtede nimed ja nende kujutamine rahvaluules

Tatjana Vladõkina

Venemaa Teaduste Akadeemia Uurali osakonna
Udmurdi Ajaloo, Keele ja Kirjanduse Instituudi juhivteadur

Teesid: Udmurdi rahva kosmogoonilistest arusaamadest annavad aimu nende mütoloogilistele teadmistele tuginevad tähtede nimed. Märkimisväärset lisainfot kosmoseobjektide kohta annavad ka rahvaluule tekstid. Tähted moodustavad päikese ja kuuga stabiilse taevakehade kolmiku. Neid iseloomustab epiteet hele, valgus, mis vastandub negatiivse energia kandjatele, pimeduse jõududele, nagu haigused ja nõiad. Nõnda esinevad tähed vandenõuteooriates, kus nad moodustavad läbimatu müüri nende vastu, kellel on kurjad kavatsused.

Tähed koos päikese ja kuuga muutvad udmurdi rahvalaulukultuuris metafoorideks ja võrdlusteks. Neid kasutatakse analoogidena pere- ja sugulussuhete iseloomustamisel, suguvõsasiseste suhete kinnitajana.

Tähed ja tähtkujud kui kättesaamatuse ja jagamatuse sümbolid on omamoodi maailma stabiilsuse tagajad.

Märksõnad: kosmogoonilised arusaamad, rahvaluule, taevakehade kolmik, tähed, tähtede nimetused, udmurdi rahvas

Kosmogoonilised arusaamad on iga rahva maailmavaate oluline komponent. Taevakehade – päikese, kuu ja tähtede – kujutised on kogu universumi ideede süsteemi alus, mida võib udmurtide puhul rekonstrueerida nende nimede ja rahvaluules kujutamise kaudu.

Tähed on udmurdi rahvaluules kosmilise kolmiku pidev komponent koos päikese ja kuuga. Nende põhiliseks tunnusmärgiks on **valgus**: ...šundõ ljugõt, tolez' ljugõt, kiz'il'i ljugõt... (päike on hele, kuu on hele, tähed on heledad) (Wichmann 1893: 179). Tähed (*kiz'il'i*) – on paljususe, loendamatus, tähtkujude sümbol väljendis *in kiz'il'i sjuros*. Tähtkujude ja täheparvede valgus, nende paljususe ja loendamatus, nende jagamatus – on üks maailma stabiilsuse, selle ühtsuse tagatise, mistõttu soovi “loendada / hävitada taevatähti / tähtkujusid” esitatakse nõiasõnades kui võimatut tingimust teistpoolsuse võimudele (haigustele / nõidadele):

...*In kiz'il'iles' sjurosse ... s'inõ-junõ ke bõgattid, sokõ s'i-ju ta adjamijez...*
[... kui taevatähed ja tähtkujud ... hävitada (sõna-sõnalt ‘ära süüa-juua’) suudad,

siis selle inimese hävitad ka ...] (Munkácsi 1887: 178); *S'iz'imdon s'iz'im kiz'il'i mõnam jõr jõlam, soje bõdtid ke, soku bõdtõ ta adjamijez* [Seitsekümmend seitse tähte on mu pea kohal, kui sa need hävitad, siis hävitad ka selle inimese] (Wichmann 1893: 185, nr 21).

Üks tänapäevaks kulunud mütoloogilisi kujundeid tähtede kohta on pilt taevavõlvi toetavatest sammastest. Eriti selgelt seostub see kujund päikesega mõistatuses *Bõdes dunnelõ gord jubo* (Kogu maailmale punane sammast) (Zagadki 1982: 214). Samas, kui lähtuda nõiasõnadest, “on taevasammaste kogus sama suur kui suur on tähtede kogus” (Hudjakov: 8), ja arvati, et seda arvu teavad ainult pühitsetud, “teadlikud inimesed”, kes lisasid selle pildi loitsusõnadesse kaitseks negatiivsete asjaolude eest, tõmmates kaudse paralleeli tähtede ja tugisammastega.

Keeleteadlased on tänaseks tuvastanud üle 50 udmurdikeelse kosmonüümi (Kirillova 2011; Kirillova 2016), mille hulgas leidub üksikute tähtede ja tähtkujude nimetusi. Näiteks, Veenus/Päik on *Saktonkiz'il'i / Dzh'ardonkiz'il'i*, koidutäht on *Tšulpon*, Orion *Tarazi kiz'il'i / Tarazi*, plejaadid on *Šerpuz kiz'il'i* (tähtkuju Sõel) jt. Tähtede nimetuste analüüs võimaldas välja tuua nende nimetamise põhiprintsiibid – lähtumise tähtede asukohast, nende suhtelisest ilmumisajast taevas, tähtede arvust tähtkujus, objekti suhtelise suurusest ja assotsiatsioonidest argipäeva esemete, lindude, loomadega (Kirillova 2011). Peab ka märkima, et isegi kui täheparve (*ogazjejas'kem, sjuros, suz'jet*) määratluses on olemas tähtkuju mõiste, kasutatakse omanimetustes üksnes sõna *kiz'il'i* (täht) ning selle põhjal võiks järeldada, et udmurdi keeles ei eristata üksikuid tähti tähtkujudest. Mulle tundub, et seda väites ei võeta arvesse udmurdi keele nüansse: koondnimesõnadega ju mitmusest morfoloogiliselt ei märgitagi, seda enam, et seoses taevakehadega võib seda huvitavat fakti tuvastada ainult tõlgetes. Seega võib mõiste *kiz'il'i* (täht) tähistada nii üht objekti kui ka kombineeritud hulka.

Näiteks tähtkujul Suur Vanker on mitu nimetust: *tšhöž kar* (Pardi Pesa), *Badzh'õm kobõ* (Suur Kulp), *Kuz'-bõžo-kiz'il'i* (sõna-sõnalt ‘Pika Sabaga Täht / Pika Sabaga Tähtkuju’). Seda nimekirja võiks täiendada variandiga Pika Saba Tähed. Kuid nagu selgub, on sellised nimetused kohaldatavad üksnes kosmonüümidele, mis on moodustatud ainult tähtkuju välisilmet arvestades. Kui kosmonüümi moodustamisel on arvestatud objekti asukohta, nagu näiteks Suure Vankri teise nimetuse puhul: *Jõrjõl-kiz'il'i* [*sjuros*] (Pea kohal [olev tähtkuju]), tekitab nimetusest arusaamine juba raskusi. Kusjuures just tõlge võimaldab täpsustada kosmonüümi mõtet: “tähed pea kohal”, see on kogu tähistaevas, “täht pea kohal” on siis tähtsaim, ehk Põhjatäht. Seetõttu peaks *Jõrjõl-kiz'il'i* tähendama Suure Vankri puhul peamist/ peatähtkuju, mis langeb kokku selle tavakeha tähtsusega meie põhjapoolsetel laiuskraadidel.

Mõistatustes leidub veel üks sarnasusel põhineva metafoorilise kujuga variant: *Jõr jōlōn džök kuk.– Džökkuk-kiz'il'i* (Pea kohal lauajalg – tähtkuju Suur Vanker ehk tähtkuju Lauajalad). Selle mõistatuse metafoor on arvata-vasti omapärane “kokkulapitud müüt”, milles sisaldub Taevakoja idee, mille pühapaigas seisneb altarilaud, mis vastab lauale talupoja maja pühanurgas (Vladõkin 1994: 71). Otsustades mõistatuse vastuse järgi, on küsimus teinud läbi mõned muudatused, kaotades epiteedi *in* (taevas) kujundis [*in*]džök kuk ([*taevase*] laua jalg)= džök kuk (lauajalg), nii nagu *ingur*, millest on saanud *gur* (taevane ahi = ahi) tähenduses “taevalaotus”. Siberi põhjarahvaste kosmo-nüümide uurijad seostavad udmurdi terminit džök kuk / džök kuk kiz'il'i nende tähtkujude nimetustega, mille semantikas on mõiste “omades jalgu (seistes)” (Anikin 1991: 39–40); udmurdi Suure Vankri nimetus *S'iz'ōm kiz'il'i* (Seitse tähte) seostub samuti “Siberi” variantidega (*ibid.*).

Atributiivse epiteedi *in* (taevane) kadumine taevalaotuse mõistes tõi kaa-sa makrokosmiliste proportsioonide teisenemise mikrokosmisteks, mistõttu omandasid taevakehad väga lähedase, “koduse” välimuse: tähed (“ümmargused võikoogid” (*biskōl'i / kõmetš / juatša*), “väikesed võipallikesed”, “küpsised-šekera”, “perepetšid”) koos päikese ja kuuga (leivapäts, väikesed *šangid*) “paigutusid” koduahju. Kūpsetiste kujundite rohkus taevakehade representeerimiseks pole muidugi juhuslik. Kosmose ja kodu identsus ongi põhiline “maailma ülesehitami-se” idee peaaegu kõikidel aegadel ja rahvastel: “Kodu kui maailm, maailm kui kodu on just selline metafooriline identsus, mis suures osas määrab tra-ditsioonilise arusaamade süsteemi” (Traditsiooniline maailmavaade ... 1988: 61; vt ka Gemujev 1990). Ka vene rahvaluule mõistatustes on täheldatavad poetilised kujutelmad päikesest, kuust ja tähtedest mitmesuguste kūpsetis-tena. Kui analüüsida nende tekstide levikut, avastame, et nad on kirja pandud suures osas aladel, kus venelased olid kontaktis soome-ugri rahvastega, eriti Permi ja Vjatka kubermangus (Mitrofanova 1968: 18–21, 165–166); üldiselt võrreldakse vene pärimuses tähti ja kuud põllul / teel olevate teradega (hersed / hirss) või lammastega karjamaal “sarvilise” karjuse järelevalve all, mis tundub idaslaavi pärimusele tüüpilisem.

Kõige tõsisem vanne, mille udmurt andis, et veenda kedagi, et tal on õigus, oli see, kui lisaks kõrgeimale Jumalale mainiti ka taevakehasid ja sünnimaad: *Inmar ponna, šundō ponna, tolez' ponna, tõle ponna, ljogono muz'jeme ponna, az' ulone ponna – ta užez öi kar!* (Ma vannun jumala, päikese, kuu, tule nimel, maa nimel, kuhu ma astun, oma tulevase elu nimel – mina seda ei teinud!) (Munkácsi 1887: 192); *Inmar ponna!.. Njan' ponna!.. Šundō ponna!.. Tolez' ponna!.. Kiz'il'i ponna!* (Ma vannun Issanda juures... leiva... päikese... kuu... tähtede juures) (Vereštšagin 1995: 92).

Taevakehade soosing, nende mõju inimese saatusele ongi traditsiooniline ja mütopoeetilise taju põhiaspekt. Ja kui arhailisemates žanrites domineerivad etioloogilised motiivid, siis hilisemates saavad peamiseks moraaliaspektid. Kangelast premeeritakse tema moraalse omaduste eest. Selles mõttes on iseloomulik muinasjutt, mis oma tunnusmärkidega läheneb nii muistendile kui novellile:

Ammusel ajal elas kord maailmas üks väike tütarlaps. Kui ta sai seitsmevõi kaheksa-aastaseks, surid tal vanemad, nii et ta jäi ilma peavarjuta. Polnud kedagi, kes oleks võinud teda toita ja joota, riidesse panna, soojas hoida. Kui välja arvata kehvad riided ja kehv rätik, polnud tal mitte midagi. Tal ei jäänud muud üle kui kerjata. Kord andis hea inimene talle tüki leiba. Tüdruk läks edasi, aga talle tuli vastu näljane kerjus.

“Tütrekene, anna mulle tükike leiba, mu kõht on väga tühi,” hakkas kerjus paluma. Tüdruk andis talle kogu leiva ja ütles: “Söö, vanaisa, terviseks!”

Ta olevat edasi läinud. Läheb, läheb ja ennäe, jõudis õhtu. Tuli talle noormees vastu.

“Anna mulle midagi pähe panna, mul pea külmetab!” palus noormees.

Väike tüdruk andis talle oma ainsa rätiku ja olevat läinud edasi.

Äkki hakkasid taevast langema tähed, mis muutusid hõbedasteks müntideks. Tüdruk rõõmustas ja hakkas neid korjama (Vatka no Kalmez: nr 8).

Tähtkujude ja tähede nimed ei esine rahvaluule tekstides kuigi sageli, küll aga väga huvitavates laululistes paralleelismides. Näiteks aega pärast südaööd määratletakse Suure Vankri asukoha järgi, millel on alljärnevas tekstis veel üks nimevariant:

Tunne džõt kuazjed tuž kez’õt,

Vai, urom, pas’te: kõnmis’ko.

S’iz’õm-kiz’il’i bõžze berõkte,

Vai, urom, kide: põris’ko

[Täna õhtul on ilm külm.

Anna mulle, sõber, oma kasukas: mul on külm.

Seitsme tähe tähtkuju pöörab saba [öö liigub koidu poole],

Anna mulle, sõber, kätt [hüvastijätuks]: nüüd lähen ma [koju].]

(Munkácsi 1952: 339, nr 125)

Laulus olev kosmonüüm “Seitsme tähe tähtkuju” paneb siin huvitaval kombel kokku kaks “tähtkuju”: mingi sabaga looma oma ja teatud arvu silmaga nähtavate tähtede kobara.

Linnuteed, tuntud nimetuste all *Luddzh'azjeg-lobdzh'on-sjures / Luddzh'azjeg-sjures / Kõrdzh'azjeg sjures* (Metshanede lennutee / Metshanede tee), mainitakse rahvaluuletekstides selleks, et tähistada kättesaamatuid kõrgusi ning kirjeldada ruumiliselt ja ajalisel väga kaugel ja pikka teed:

*Luddzh'azjeg-sjures tuž vōlōn,
Šundō ke potoz, ug addzh'is'kō.
Anai, milemōz tuž sagōnod
Asles'tōd pide ud addzh'ō*
[Metshanede tee on väga kõrge,
Kui päike tõuseb, seda pole näha.
Ema, sa hakkad meid igatsema,
Oma poega sa ei näe.]
(Munkácsi 1952: 323, nr 73).

*Žingōr no žangōr mi löktim,
Sjala no tšibja sjuresti.
Mi tatōs' kōti bertomō?*
Luddzh'azjeg-lobdzh'on-sjuresti
[Kellade kõlinal me tulime,
Tee peal, kus vilistab laanepüü.
Kuidas me siit ära läheme / millisel teel?
[Tähtkuju] Metshanede lennu-tee järgi.]
(Munkácsi 1952: 312, nr 34).

Viimase teksti visuaalne omapära seostub pulmatseremooniaga, mil peigmehe poole külalised kommenteerivad oma saabumist, kasutades tüüpilist pulmalaulude metafoori: emane laanepüü ongi mõrsja. “Metsakana” kutsuvat vilet kasutades leiti tee tema vanematekoju. Nii lendavad pulmalised kaugetele maadele noore hanekese-mõrsjaga, otsekui haneparv, nii et orientiiriks on selle sama nimega tee, Metshanede tee.

*Oi, kuaz' saktōz, kuaz' saktōz,
Kuaz'josōz Tšuplon sajkatoz.
Ti tугanenōm, todem bere
Ljukis'kontem bur kime sjotsal*
[Oi, ilm-loodus koidab, ilm-loodus koidab,
Ilma-loodust Tšulpon-Veenus äratav.

Teile, mu kallid, kui oleks teadnud [et lähme lahku],
Ma pakuks paremat kätt, et mitte lahku minna.]
(Munkácsi 1887: 296, nr 216)

Viimase näite assotsiatiivne paralleelsus on üles ehitatud sügavatele võrdlusseostele vastavalt psühholoogilise paralleelsuse printsiibile: sugulased ei tahaks olla eraldatud (käepigistus on ühtsuse sümbol) nii nagu on lahutamatud koit ja täht Veenus, mis ilmub taevasse koidueelsetel tundidel.

Tüüpiliseks võib pidada udmurtide arusaamu tähtede ja inimmaailma seostest. Sage on sealjuures paralleelselt hinge kui liblika kujutlusega uskumus tähtedest kui inimhinge taevastest kaksikutest:

In kiz'il'ije, vu vól buból'ije
Kóljoz[,] kaltak[,] vadžh'kem joz-kalõke!
[Minu taevatähed, vee peal liblikad,
Nad jäävad, vaesekesed [mina õnnetu], minu eakaaslased-sõbrad!]
(Munkácsi 1887: 200)

Inmõn gine kiz'il'i, vu vólõn buból'i.
En ljukõ, In'mare, milemdõ as vordõlem nõlpiosmõles'.
[Taevast on tähed, vee peal – liblikad.
Ära aja meid lahku, Jumal, oma täiskasvanud lastest.]
(Boikova & Vladõkina 1992: nr 16)

Usku hinge olemasolusse tähe kujul võib näha ka püsiväljendis *kiz'il'i us'iz* – sõna-sõnalt: “täht on langenud [märkus – T. V.]”. Nii öeldakse halvatud inimese kohta, kes on liikumisvõimetu, kuid mitte surnud, vaid justkui “hingest ilma jäänud”. Sama asjaoluga selgitati ka veiste halvatust (Vereštšagin 1995: 81).

Sagedasi lauseid kellegi surma kohta tähe langemise hetkel (*Võlis' kiz'il'i us'iz ke, kin ke kulem, dõr, šuo* (“Kui kõrgelt langeb täht, keegi sureb,” öeldakse) (Munkácsi 1887: 29, nr 166) võib ilmselt pidada slaavi (Euroopa kui terviku) mütoloogia seisukohalt universaalseks uskumuste mõjuks tähtedest kui inimeste hingedest (Vinogradova 1999: 146).

Halvaks endeks peeti komeete (*bõžokiz'il'i*, sõna-sõnalt ‘sabaga täht’): “Maailm peab siis ootama mingeid õnnetusi. Õnnetus juhtub tõenäoliselt seal, kuhu komeet suundub” (Vereštšagin 1995: 80); *In'mõn bõžo kiz'il'i vetliz ke, ja žugis'kon, ja dunne bõron luoz, šuo* (“Kui taevasse ilmub sabaga täht, tuleb kas sõda või maailmalõpp”) (Munkácsi 1887: 29, nr 167).

Põhjaudmurdid seostasid sähvatusi taevast ja taevast tuld (*invožo*) tavaliselt kurja vaimude lennuga: *Uin invožojez addzh'id ke, “oste!” šu: so kulem*

vedinlen lulōz, adjamiles' lulze bas'tōnō oz'ō vetle (“öösel kui sa näed *invož'o't*, ütle: “Jumal!” See on surnud nõia hing, kes lendab elavate hingede järele”) (Munkácsi 1887: 6, nr 40).

Väga haruldane juhtum on *l'ek kiz'il'i* (kuri täht), mida meenutavad oma palvetes *kuris'kon* põhjaudmurdid. Nad paluvad kõrgeimatelt jumalatel *Inmaril*t ja *Köldōs'inil*t kaitset “kurja tule/leegi” ja “kurja tähe” eest (... *l'ek tōlles'-pules'*, *l'ek kiz'il'iles' med utjoz-vordoz* ...) (Wichmann 1893: 132, nr 15). Seda kujundit võib nähtavasti seostada kurja saatuse mõistega ja see vastab ideele “tähega tähistatud” (*kiz'il'i us'iz / kiz'il'i usjoz* = “täht langes / langeb” = halvatud). Tä-naseks on see väljend kasutuselt peaaegu kadunud, nagu ka analoogne väljend *peri šukkiz* – sõna-sõnalt ‘paha vaim / peri löi’.

Rahvaluuletekstides esinevad tähed sageli nõiasõnades stabiilses kolmikus “päike–kuu–tähed”, samuti laulutekstide võrdlevates väljendites, luues nõnda omapärase metafoorilise pildi “taevastest” ja “maistest” sugulussidemetest:

Miljam, miljam mar mumōos, mar mumōos?

Tšhuknala, tšhuknala džuzam tōr šundō kadjes' ik vōlilljam.

Miljam, miljam mar bubōos, mar bubōos?

Džōtazje, džōtazje džuzam tōr tolez' kadjes' ik vōlilljam.

Miljam, miljam mar njunjajos, mar njunjajos?

Džōtazje, džōtazje džuzam tōr kiz'il'i kadjes' ik vōlilljam...

[Meie jah, meie emad, millised nad on, meie emad?

(Nad on) hommikul, hommikul tōusva päikese sarnased, meie emad.

Meie jah, meie isad, millised nad on, meie isad?

(Nad on) õhtul, õhtul tōusva täiskuu sarnased, meie isad.

Meie jah, meie vanemad vennad, millised nad on, meie vanemad vennad?

(Nad on) õhtul, õhtul tōusva tähtede sarnased, meie vanemad vennad.]

(Molotkova 1925: nr 2).

Tähed, samuti päike ja kuu, pole rahvaluuletekstides üksnes astronoomilised objektid oma täpsete nimedega, vaid kujutluspildid universumi terviklikkusest, ligipääsmatult kaugel taevamaailma põhikomponendid, mis ei allu inimtahtele:

Tolez'lō kuke s'in usjoz, soku med usjoz s'in talō!

Kiz'il'ioslō kuke s'in usjoz, soku med usjoz s'in talō!

Šundōlō s'in usjoz, soku med usjoz s'in talō!

[Kui kuud keegi kaetab, siis kaetab ta ainult teda!

Kui tähtesid keegi kaetab, siis laetab ta ainult neid!

Kui päikest keegi kaetab, siis kaetab ta ainult teda!]

(Wichmann 1893: 173, nr 4d).

Universumi üldpildis on need aga võrreldavad inimese füüsilise elu ruumilis-ajaliste parameetridega, tema saatuse ja tervisega. Nende pidevad epiteedid *jugõt* (hele), *tõr* (täis) – on semantiliselt lähedased mõistele **hääbumatult hele, terviklik, terve, täisvereline**.

...Tõr šundõjez, tõr tolezjez ogpala berõktemed luiz ke, inmõs' kiz'il'iles' lõdze-tšotse todid ke, kõrmemed luiz ke, ton soku sisa vetlõ ta vis'isjez!

[Täis-hele päike, täishele kuu, kui sa saad neid tagasi pöörata, loe taevatähti, kui saad, pigista neid oma käes, kui saad, [ainult] siis sööd ja hävitad selle inimese!

(Wichmann 1893: 192, nr 35e)

Jugõt šundõjez tšhoksanõ kuke vormoz ke, sokõ potos med potoz!

Jugõt tolezjez tšhoksanõ kuke vormoz ke, sokõ potos med potoz!

Jugõt kiz'il'ijez tšhoksanõ kuke vormoz ke, sokõ potos med potoz!

Šundõ jugõt, tolez' jugõt, kiz'il'i jugõt: ta murtlen potosez övõl n'i!

[Kui ta [nõid/vaenlane] jaksab heleda päikese sulgeda-kustutada, las ilmub paise!

Kui ta [nõid/vaenlane] jaksab heleda kuu sulgeda-kustutada, las ilmub paise!

Kui ta [nõid/vaenlane] jaksab heledad tähed sulgeda-kustutada, las ilmub paise!

Päike on hele, kuu on hele, tähed on heledad: sellel inimesel pole enam paiset!]

(Wichmann 1893: 177, nr 11c)

Udmurdi maailmapildis olid tähed koos päikese ja kuuga olulised tähenduslikud kosmilised objektid. Nende olemasolu objektiivsust seostati mitte üksnes kosmilise ruumi täiuslikkusega, vaid ka kogu füüsilise maailma olemasolu puutumatusena ja inimese enda elutsükli haavatavusega.

Tõlkinud Eva Toulouze

Allikad

Hudjakov = Khudiakov, Mikhail. Kosmicheskie predstavleniia udmurtov po zagovoru v der. Iurtoshur-Kaksi. – *Otdel rukopisei Gosudarstvennoi publichnoi biblioteki (g. Sankt-Peterburg)*. F. 828, nr 9.

Kirjandus

Anikin, Aleksandr 1991. Iz sibirskoi kosmonimii: Ursa Maior. – Bulatova, R. V. & Zamiatina, G. I. & Nikolaev, S. L. (toimetuskolleegium). *Slavistika. Indoeuropeistika. Nostratika. K 60-letiiu so dnia rozhdeniia V. A. Dybo*. Tezisy dokladov. Moskva: Akademiia Nauk SSSR, Institut slavianovedeniia i balkanistiki lk 37–41.

Boikova & Vladõkina 1992 = Bojkova, Elena & Vladykina, Tatiana 1992. *Pesni iuzhnykh udmurtov*. Udmurtskii fol'klor. Vyp.1. Izhevsk: UIIIaL URO RAN.

Gemujev 1990 = Gemuev, Izmail 1990. *Mirovozzrenie mansi. Dom i Kosmos*. Moskva: Nauka.

Kirillova, Liudmila 2011. Udmurtskaia kosmonimiia. – *Congressus XI Internationalis Fenno-Ugristarum. Piliscsaba, 2011. Pars IV: Dissertationes sectionum: Linguistica*, lk 230–236.

Kirillova, Lidumila 2016. Udmurtskaia kosmonimiia. Sakral'noe prostranstvo v kul'ture narodov Uralo-Povolzh'ia. – *Idnakar: metody istoriko-kul'turnoi rekonstruktsii* 2(31), lk 31–40.

Mitrofanova, Vera (koost, toim) 1968. *Zagadki*. Izd. podgotovila V.V. Mitrofanova. Leningrad: Nauka, Leningr. otd.

Molotkova, Elizaveta 1925. *Sbornik votskikh pesen*. Udkniga.

Munkácsi, Bernhard 1887. *Votják népköltészeti hagyományok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Munkácsi, Bernhard 1952. *Volksbräuche und Volksdichtung der Wotjaken*. Aus dem Nachlasse von Bernhard Munkácsi. Herausgegeben von D. R. Fuchs. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 102. Helsinki: Suomalais Ugrilainen Seura.

Zagadki 1982 = Perevozchikova. T. G. (koost). *Zagadki*. Udmurtskii fol'klor. Izhevsk: Udmurtiia.

Traditsiooniline maailmavaade 1988 = L'vova, E. L. & Oktiabr'skaia, I. V. & Sagalaev, A. M. & Usmanova, M. S. 1988. *Traditsionnoe mirovozzrenie tiurkov Iuzhnoi Sibiri. Prostranstvo i vremia. Veshchnyi mir*. Novosibirsk: Nauka.

Vatka no Kalmez = Kralina, Nadezhda & Pozdeev, Petr & Iashin, Petr (koost). *Vatka no Kalmez*. Udmurt kalyk legendaos no predanios. Izhevsk: Udmurtiia.

Vereštšagin 1995 = Vereshchagin, Grigorii 1995. *Sobranie sochinenii: V 6 t. T.1: Votiaki Sosnovskogo kraia*. Otv. za vyp. Nikitina G.A. Izhevsk: UIIIaL URO RAN.

Vinogradova, Lyudmila 1999. Materialnye i bestelesnye formy sushchestvovaniia dushi. – *Slavianskie etiudy: Sbornik k iubileiu S. M. Tolstoi*. Moskva: Indrik. Lk. 141–160.

Vladõkin 1994 = Vladykin, Vladimir 1994. *Religiozno-mifologicheskaia kartina mira udmurtov*. Izhevsk: Udmurtiia.

Wichmann, Yrjö 1893. *Wotjakische Sprachproben I: Lieder, Gebete und Zaubersprüche*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden.

Summary

Cosmogonic conceptions of the Udmurt people in naming stars and their images in folklore

Tatiana Vladykina

Keywords: stars, stars in folklore, cosmogonic concepts, naming of stars, triad of heavenly bodies, the Udmurt people

Cosmogonic concepts of the Udmurt people can be detected through the names of stars, the nomination of which is usually based on mythological cognition. Additional and very significant information about space objects is contained in folklore texts. The images of stars are included in a stable triad of heavenly bodies along with the sun and the moon. Their constant feature is bright light, opposed to images of negative energy, forces of darkness – diseases or sorcerers. Therefore, images of stars are frequently used in conspiracy formulas, where they are presented as an insurmountable barrier to those who do evil.

The stars, along with the sun and the moon, become metaphors and comparisons in the song culture of the Udmurt people. They are used as analogies in the characterization of family and kinship ties, testifying to the relationships within the clan.

Stars/constellations as a symbol of unattainability and indivisibility are a kind of guarantor of the stability of the world.

Tatjana Vladõkina (08.10.1953–04.05.2024) oli Venemaa Teaduste Akadeemia Uurali filiaali Udmurdi Fõderaalse Uurimiskeskuse Udmurdi Ajaloo, Keele ja Kirjanduse Uurimise Instituudi professor ja juhtivteadur. Tema uurimishuvid hõlmasid udmurdi folkloristikaga, eriti mütoloogiaga seotud teemasid, ta spetsialiseerus nii žanrile kui ka olulisemate teemade käsitlemisele žanriüleselt. Ta on kirjutanud mitu udmurdi folkloori käsitlevat monograafiat.

Tatiana Vladykina (08.10.1953–04.05.2024) was a professor and leading researcher at the Udmurt Institute for Research in History, Language and Literature, Udmurt Federal Research Centre of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences. Her research interests covered topics related to Udmurt folkloristics, especially mythology, specialising both in genre and in the treatment of the most important topics across genres. She authored several monographs on Udmurt folklore.

ORCID 0000-0002-6351-2818